

роботи в школі» (1963) для студентів та викладачів педагогічних інститутів, учителів та вихователів шкіл-інтернатів, «Педагогіка та життя» (1967) [3].

Джерелознавчий аналіз праць засвідчив, що педагогічні погляди С. А. Литвинова насичені комуністичною ідеологією, відповідно до вимог того часу [2–5]. Оскільки ідеологія тогочасного освітнього процесу була цілковитим відображенням ідеології правлячого комуністичного режиму, основним завданням якого було формування «радянської людини».

Водночас історіографічний пошук презентує постать С. А. Литвинова як малодосліджену і таку, що потребує більш ґрунтовного вивчення педагогічної спадщини, розкриття її дидактичного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Педагогічна історіографія: стан, проблеми, виклики. *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри* : зб. матеріалів наук.-методол. семінару з історії освіти, 23 жовт. 2018 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2018. С. 4–6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713227/> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Литвинов С. А. Педагогічна наука на Україні за 40 років Радянської влади. *Наукові записки / М-во освіти УРСР, Київ. держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького. Київ, 1957. Т. 28.*
3. Литвинов С. А. Педагогіка і життя. Київ : Знання, 1967. 32 с.
4. Литвинов С. А. Г. С. Сковорода про виховання і розвиток розуму. *Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди / редкол.: О. Г. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. Київ, 1972. С. 53–63.*
5. Історія педагогіки : навч. посіб. для пед. ін-тів / кол. авт.: М. С. Гриценко, Б. Н. Митюрів, С. А. Литвинов та ін. ; за ред. М. С. Гриценка. Київ : Вища шк., 1973. 447 с.
6. Башкір О., Золотухіна С. Сковородинівські традиції в життєдіяльності очільників кафедри педагогіки ХДПІ (30-ті роки ХХ ст.). *Новий колегіум*. 2019. № 4. С. 100–107. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/6759> (дата звернення: 01.11.2023).
7. Майборода В. К. Литвинов Степан Андрійович. *Енциклопедія сучасної України* : онлайн-версія / НАН України, НТШ. Київ, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55205> (дата звернення: 01.11.2023).
8. Майборода В. К., Лесик Г. В. Степан Андрійович Литвинов: учитель, вчений, інтелігент : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. 220 с.
9. Бондар Л. Життя і науково-педагогічна діяльність С. А. Литвинова. *Пед. газета*. 2008. Жовт. (№ 10).
10. Литвинов С. А. Зв'язок школи з життям в історії вітчизняної педагогіки. *Рад. школа*. 1960. № 3.

ПОСІБНИК «УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІКА В ПЕРСОНАЛІЯХ» (2005) ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ

*О. А. Бойко, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

«Українська педагогіка в персоналіях» – такий посібник для широкої аудиторії, як фахівців, так і читачів, котрі цікавляться історією України, побачив світ у 2005 р. у видавництві «Либідь» [4, 5].

Загальну редакцію текстів здійснила академік О. В. Сухомлинська. А працював над виданням колектив поважних авторів: Л. Д. Березівська, Л. С. Бондар, Н. П. Дічек, Н. Б. Антонєць, Т. В. Філімонова, Т. О. Самоплавська, Б. М. Ступарик, Т. К. Завгородня, В. В. Трегубенко, І. П. Маноха, О. А. Удод та ін.

Посібник – це дві книжки. У першій вміщено творчі біографії українських мислителів, філософів, письменників, педагогів, які жили і працювали протягом Княжої доби й Козаччини (X–XVIII ст.) та в період Просвітництва (XIX ст.) [4]. А саме: Ярослав Мудрий, Петро Могила, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Костянтин Ушинський, Микола Максимович, Михайло Драгоманов, Іван Франко. Їхні біографії і творчість подано як єдиний історико-педагогічний процес. У другій книжці цього навчального посібника – біографії українських педагогів, які жили і працювали у XX ст. [5]. Серед них є й знамінітні особистості, як-от Михайло Грушевський, Агатангел Кримський, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський, і заборонені, репресовані, а також представники української еміграції. Загалом представлено 165 персоналій.

Аналіз кожної персоналії здійснено за своєрідним планом: життєпис педагога, його «особистісна історія», його підхід до педагогічного процесу, моральний, етичний зміст творчості, предметний підхід участь або відокремленість від сучасного йому педагогічного процесу, ідейно-соціальні, культурницькі засади, розмаїття зв'язків з епохою. Сьогодні ми, як ніколи, усвідомлюємо важливість пізнання певної персоналії через вивчення епохи, контексту, в якому та особистість жила й творила.

Це особливо відчутно, коли йдеться про педагогів, чиї імена в радянську добу було заборонено з ідеологічних міркувань. Скажімо, Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич), стаття про якого є у згаданому посібнику. Завдяки авторці, Л. Д. Березівській, повернуто з небуття постать видатного педагога, психолога громадського діяча, чиї ідеї значно вплинули на розвиток педагогічної науки в Україні. Л. Д. Березівська ґрунтовно проаналізувала історіографію творчості знаного педагога, об'єктивно і повно розглянула його діяльність саме в контексті тих карколомних подій, які Я. Чепізі довелося пережити [2].

Те саме можна сказати і про статтю Н. Б. Антонєць про Софію Федорівну Русову – жінку, яка зламала стару систему педагогіки і побудувала нову, на засадах національних. Звісно радянська ідеологія цього не прийняла. С. Русова померла на еміграції [1]. Я. Чепізі теж судилася трагічна доля – його репресовано у 1937 р. Творчу спадщину цих двох видатних педагогів, як і багатьох інших, у радянську добу було вилучено.

Історикам української педагогіки ще довго доведеться заповнювати штучні лакуни в цій царині. Адже, як пише Л. Д. Березівська: «Сучасний розвиток освіти неможливий без вивчення поглядів, ідей, переконань, концепцій педагогів минулого. І проводять такі дослідження передусім з метою персоніфікованого, системного вивчення національної педагогічної думки України як нелінійного, багатовимірного процесу якісних змін через педагогічні персоналії. Аналіз вітчизняної педагогічної спадщини збагачує історико-педагогічну науку й дає можливість прогнозувати її майбутнє» [2].

Тож, за майже 20 років після виходу у світ, видання «Українська педагогіка в персоналіях» не втратило сенсу. Але біографії педагогів імперської і радянської доби потребують переосмислення з огляду на деколонізацію гуманітарного простору.

Список використаних джерел

1. Антонєць Н. Б. Русова Софія Федорівна. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 136–145.
2. Березівська Л. Д. Життєвий шлях і науково-педагогічна діяльність Якова Феофановича Чепіги (Зеленкевича) (1875–1938). *Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) – видатний педагог, психолог, громадський діяч* : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2013. С. 7–16. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720060/> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Березівська Л. Д. Чепіга (Зеленкевич) Яків Феофанович. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 89–99.
4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X–XIX століття / авт. кол.: Н. Б. Антонєць, Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 2 : XX століття / авт. кол.: Н. Б. Антонєць, Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 552 с.

ПУБЛІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧАСОПИСІВ ДО БІОБІБЛІОГРАФІЇ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

Є. Ф. Деміда, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Від початку XX ст. до сьогодні світова теорія і практика дошкільної та спеціальної освіти, зокрема в Україні, зосереджує свою увагу на особистості Марії Монтессорі. Оскільки в українській історіографії бракує комплексного науково-довідкового видання, присвяченого особистості та творчому доробку видатної італійської педагогині, колектив науковців відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського упорядковує біобібліографічний покажчик «Марія Монтессорі (1870–1952)» в межах НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (термін виконання НД: 01.01.2023 р. – 31.12.2025 р.; наук. керівник д-р пед. наук Л. Д. Березівська).

Задля наповнення контенту покажчика, послуговуючись довідково-бібліографічним апаратом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інформаційно-бібліографічними базами даних інтернету, здійснено бібліографічний пошук і відбір газетних і журнальних публікацій, присвячених діяльності та творчій спадщині М. Монтессорі. Сформовано масив документів, що опубліковані на теренах України в педагогічних часописах у першій чверті XX ст., а також у 1992–2023 рр.